

УДК 378.147:81'243

Хало З.П., Волошанська І.В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація. У статті розглядаються деякі аспекти актуальної проблеми сучасного стану викладання іноземних мов у процесі підготовки майбутніх фахівців до участі в міжкультурному діалозі. Зроблена спроба описати актуальність такої проблеми викладання іноземної мови як розвитку міжкультурної компетентності як однієї зі складових іншомовної компетентності студентів вузів. У статті проаналізовано проблему міжкультурної освіти в сучасному суспільстві, досліджено актуальність вивчення іноземної мови у даному аспекті та необхідність формування соціокультурної компетентності вчителя у викладанні іноземної мови. З'ясовано такі поняття як «міжкультурна комунікація», «міжкультурна компетентність», «соціокультурна комунікація», «соціокультурна компетентність». Доводиться важливість формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, іноземна мова, особистість, комунікативна компетентність, міжкультурне спілкування, методика.

Khalo Zoriana, Voloshanska Iryna

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCE AS PROBLEM OF METHODS FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Summary. The article deals with some aspects of the relevant problem of the current state of teaching foreign languages in the process of preparing future specialists for the participation in intercultural dialogue. An attempt is made to describe the topicality of such a problem of teaching a foreign language as the development of intercultural competence as one of the components of foreign language competence of students of higher educational institutions. The article analyzes the problem of intercultural education in modern society, researches the relevance of learning a foreign language in this aspect and the necessity of the formation of a teacher's sociocultural competence in teaching a foreign language. Such concepts as "intercultural communication", "intercultural competence", "sociocultural communication", "sociocultural competence" are defined. It is mentioned that "the factors of sociability and tolerance, increase of professional qualification and retraining of employees, increase of their professional mobility gain special importance". The means of intercultural communication are foreign languages, mastering of which leads to mutual understanding in any multicultural and multilingual space. The significance of forming the intercultural competence of future teachers is proved. Thus, only intercultural competence in its interrelation with the foreign language communicative competence can be one of the indicators of the formation of foreign language competence of students of higher educational institutions. The intercultural component is a fundamentally new ontology of modern theory of teaching foreign languages, which naturally dictates the need to find new methodological solutions.

Keywords: intercultural communication, foreign language, personality, communicative competence, intercultural communication, methodology.

Постановка проблеми. Зміни соціально-політичного та економічного життя в Україні, розширення і якісна зміна характеру міжнародних зв'язків, інтенсифікація міжнародних засобів комунікації, з одного боку, і виникнення етнічних конфліктів, загострення расової нетерпимості, з іншого боку, диктують необхідність перегляду цільових установок в освітній політиці, визначають нове бачення ролі освіти. Професійна освіта в умовах динамічного розвитку економіки, глибоких структурних змін у сфері зайнятості, розширення міжкультурної взаємодії покликана підвищувати кваліфікацію працівників, забезпечувати розвиток аксіологічних установок особистості за допомогою її збагачення універсальними й національно специфічними цінностями своєї та інших культур, сприяти розвитку мобільного фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями теорії міжкультурної комунікації займалися Т. Астафурова, П. Донець, І. Зимня, І. Лейфа, Р. Портер, Л. Самовар, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова, Г. Томахіна, І. Халеева, І. Цатурова, концепції діалогу культур висвітлені

ні М. Бахтіним, В. Біблером та ін. Дослідження, що стосуються комунікативних ускладнень між представниками різних культур та стратегій їх подолання, переважно належать зарубіжним вченим, як-от: А. Вежбицька, У. Гьюдикунст, С. Кім, Т. Ларіна, Г. Маркус, Г. Тріандіс, Е. Холл, Г. Хофстеде. Проблему толерантності в межах міжкультурної комунікації розглядали У. Гьюдикунст, П. Донець, Л. Знікіна, Т. Ларіна, В. Ніке, Т. Персікова, О. Садохін, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова та ін.

Мета статті. Мета статті – розкрити аспекти актуальної проблеми сучасного стану викладання іноземних мов у процесі підготовки майбутніх фахівців до участі в міжкультурному діалозі.

Зазначено, що «особливу важливість набувають фактори комунікабельності й толерантності, підвищення професійної кваліфікації та підготовка працівників, зростання їх професійної мобільності». Засобом міжкультурного спілкування виступають іноземні мови, володіння якими веде до взаєморозуміння в будь-якому полікультурному та мультилінгвальному просторі. З огляду на це стає очевидним, що зросла

роль іноземної мови як навчального предмета і збільшилися вимоги до викладання іноземних мов. Модернізація освіти передбачає, що в основі оновленого змісту освіти повинні бути покладені «Ключові компетенції», які в особистісному плані виявляються як компетентності. Виходячи з вищесказаного, в основу нової концепції освіти повинен бути покладений принцип придбання студентами вузів іншомовної компетентності в контексті загальної професійної компетентності. Узагальнення педагогічного досвіду, власна діяльність в якості викладача іноземної мови дозволили нам під іншомовною компетентністю розуміти інтегративну характеристику особистості, що включає знання, вміння й навички, особистісні якості, які сприяють розумінню іншомовних висловлювань і адекватній трансформації комунікативних одиниць рідної мови в форму іноземної в рамках текстової комунікації відповідно до конкретної ситуації спілкування та національно-культурних особливостей чужого лінгвосоціуму. В умовах, що змінилися соціальне замовлення суспільства щодо рівня володіння іноземною мовою виражається не просто в знанні мови, а й в умінні використовувати іноземну мову в реальній комунікації. Відповідно до проекту державного освітнього стандарту головною метою вивчення іноземної мови є «формування і вдосконалення іншомовної комунікативної компетенції», що також збігається з цільовими установками документа Ради Європи «Сучасні мови: вивчення, навчання, оцінка. Загальноєвропейська компетенція». Іншомовна комунікативна компетенція розглядається нами як сукупність знань, умінь, навичок, володіння якими дозволяє студентам практично користуватися іноземною мовою в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях з урахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови. Ми вважаємо, що високий рівень іншомовної комунікативної компетенції не завжди забезпечує продуктивність взаємодії комунікантів на міжкультурному рівні, взаєморозуміння в аспекті обліку взаємодії їхніх рідних культур. Протягом досить тривалого періоду формування іншомовної комунікативної компетенції під час вивчення іноземної мови відбувалося в умовах, коли носій мови був взірцем, до якого прагнули. А це «імпліцитно передбачає, що ті, хто вивчає іноземну мову, мають моделювати себе як зразок носіїв мови, ігноруючи важливість соціальної ідентичності та культурної приналежності того, хто навчається» [2]. Але слід зазначити, що, починаючи вивчати іноземну мову, людина, яка навчається, має свій соціокультурний багаж, свої культурні традиції. Для успішної міжкультурної взаємодії необхідно виробляти подвійне бачення, адекватно приймати іншу культуру, не втрачаючи своєї власної культурної ідентичності, тим самим розвиваючи міжкультурну компетенцію. З огляду на це очевидним стає роль міжкультурної компетенції, що розробляється та є описана в працях таких вчених, як Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез, Г.В. Єлізарова та ін. Можна мати всі необхідні знання і навіть правильно будувати власне висловлювання, розшифровувати поведінку іншої людини, але не володіти вміннями співвіднесення моделей і конкретних актів по-

ведінки та вміннями донести до співрозмовника сенс особливостей міжкультурного акту спілкування. Загалом учень повинен бути здатний побачити схожість і відмінність і швидше встановити відносини між власною та іншими системами, ніж імітувати носія мови, виступаючи при цьому представником власної культури. Підтримуючи думку Г.В. Єлізарової [2], ми вважаємо, що компоненти міжкультурної компетенції (МКК) співвідносяться з компонентами іншомовної комунікативної компетенції (ВКК), модифікуючи частину змісту останніх і додаючи до них міжкультурний вимір. Таким чином, розвиваючи МКК, ми сприяємо підвищенню загального рівня іншомовної компетентності. Збагачення потенціалу МКК щодо іншомовної компетентності студентів вузів виражається в розвитку важливих якостей, як-от: терпимість до негативних проявів іншомовної культури, імунітет до ксенофобії, виховання дбайливого ставлення до рідної культури, а також розвитку здатності того, хто навчається, будувати свою поведінку відповідно до норм і культури країни досліджуваної мови та одночасно виступати в ролі медіатора культур – посередника між своєю й іншомовною культурами з метою створення спільного знаменника. Таким чином, для подолання культурної неадекватності поведінки тих, хто вивчає іноземну мову, і формування у них умінь міжкультурного комуніканта МКК збагачує і стає невід'ємною частиною іншомовної компетентності студентів вузів. Міжкультурна компетенція – це компетенція особливої природи, заснована на знаннях і уміннях, здатність здійснювати за допомогою створення загального для комунікантів значення того, що відбувається, і досягати в підсумку позитивного для обох сторін результату спілкування. МКК не має аналогії з комунікативною компетенцією носія мови і може бути властива тільки медіатору культур. Метою формування МКК є досягнення такої якості мовної особистості, яка дозволить їй вийти за межі власної культури і придбати якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності. Формування міжкультурної компетенції слід розглядати в зв'язку з розвитком особистості студента, його здатності й готовності брати участь в діалозі культур на основі принципів кооперації, взаємної поваги, терпимості до культурних відмінностей і подолання культурних бар'єрів. Безперечно, у психології встановлено, що присутність у свідомості кожного учасника спілкування свого особистого багажу, іншими словами – своєї власної культури (індивідуальної картини світу) і так чи інакше протипоставленого йому чужого світу (чужого образу свідомості) створює діалогічність особистості. Саме діалогічність особистості робить її в результаті здатною до діалогу культур. У процесі залучення до чужої культури в контексті діалогу культур студент спирається на пізнавальні засоби своєї культури, які залучаються для усвідомлення засобів чужої культури, на нові знання про чужу культуру, сформовані в процесі її пізнання, і на нові знання про свою культуру. Найбільш оптимальною є позиція А. Кнапп-Поттхофф [1], згідно з якою міжкультурна компетенція має наступні структурні компоненти: 1) афективний; 2) когнітивний; 3) стра-

тегічний. Основними складовими афективного компонента є емпатія і толерантність. В основі когнітивного компонента лежать синтез знань про рідну культуру й культуру країни мови, що вивчається, а також загальні знання про культуру й комунікації. Зі свого боку, стратегічний компонент включає в себе вербальні, навчальні та дослідницькі стратегії студентів.

Педагог повинен добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування використовуючи вправи, рольові ігри, тренінги з метою запобігання виникнення конфліктних ситуацій у колективі учнів, вміння застосовувати методики управління колективом. Неправильна комунікативна діяльність породжує в учня емоційну напруженість, невпевненість, страх. Внаслідок цього в нього виникає стійке негативне ставлення до педагога, школи, навчання. Педагогічне спілкування має викликати довіру, радість від взаємодії та сприяти соціально-психологічній оптимізації освітньо-виховного процесу. Дотримуватися правил і норм спілкування у процесі професійної діяльності – запорука розвитку особистості учня.

Термін „комунікативна компетентність” має досить широкий спектр визначень: від (у широкому розумінні) здатності до спілкування, комунікативності, спроможності особистості встановлювати комунікативний контакт з оточенням до більш конкретного розгляду комунікативної компетентності – як знання культурних норм і правил спілкування; засвоєння соціальних стереотипів поведінки; володіння комунікативними вміннями і навичками; система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій; набір

умінь і навичок, одержаних на основі індивідуального досвіду, тобто мають на увазі операційно-технічні засоби спілкування [5, с. 50].

У працях А.В. Хуторського, Н.П. Волкової, І.В. Родигіної комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певній полі ситуацій особистісної взаємодії. Компетентність у спілкуванні має, безсумнівно, інваріантні загальнолюдські характеристики й у той же час характеристики, історично й культурно обумовлені. Комунікативна компетентність означає готовність ставити й досягати мети в комунікації, а саме одержувати необхідну інформацію, представляти й цивілізовано відстоювати свою точку зору в діалозі й публічному виступі на основі визнання різноманітності позицій і поважного ставлення до цінностей (релігійних, етнічних, професійних, особистісних тощо) інших людей [5, с. 48].

Висновки і пропозиції. Таким чином, тільки міжкультурна компетентність у її взаємозв'язку з іншомовною комунікативною компетенцією може виступити одним з показників сформованості іншомовної компетентності студентів вузу. Міжкультурна складова є принципово новою онтологією сучасної теорії навчання іноземних мов, яка цілком природним чином диктує необхідність пошуку нових психолого-педагогічних та методичних рішень.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні педагогічних умов та різних типів ділових ігор, розробці власних завдань з іноземної мови для розвитку міжкультурної компетентності.

Список літератури:

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя. М.: Аркти, 2004. 192 с.
2. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. СПб.: KARO, 2005. 352 с.
3. Николаева С. Ю. Методика формирования межкультурной иншомовной коммуникативной компетенции : навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» . Київ, 2011. С. 12.
4. Елизарова Г. В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению [Электронный ресурс] : дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» СПб., 2001. 317 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/formirovaniemezhkulturnoi-kompetentsii-studentov-vprotsesse-obucheniya-inoyazychnomu-obshch>
5. Voloshanska I. V. Communicative competence as a subjective determinant: globalization and personal aspects. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – 2017. – Vol. 4, No. 1 (2017), P. 48–52. – Режим доступа: <http://journals.pu.if.ua/index.php/jpnu/article/view/1911/1891>

References:

1. Galskova N. D. (2004). Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazykam: posobiye dlya uchitelya. [Modern methodology of teaching foreign languages: manual for teachers] N.I. Gez. 3-e izd. pererab. i dop. M.: Arkti. P. 192. (in Russian)
2. Elizarova G. V. (2005). Kultura i obucheniye inostrannym yazykam. [Culture and teaching foreign languages] SPb: KARO. P. 352. (in Russian)
3. Nikolaeva S. Yu. (2011). Metodika formuvannya mizhkulturnoi inshomovnoï komunikativnoï kompetentsi: Kurs lektsiy (skhemi i tablitsi). [Means of forming intercultural foreign communication competence: lectures] Navch.-metod. posibnik dlya stud. movnikh spets. osv.-kvalif. rivnya «magistr». Kiyv. (in Ukrainian)
4. Elizarova G. V. (2001). Formirovaniye mezhkulturnoy kompetentsii studentov protsesse obucheniya inoyazychnomu obshcheniyu. [Forming of intercultural competence in the process of teaching foreign languages] [Elektronnyy resurs]: dis. na soiskaniye uchenoy stepenethi d-ra ped. nauk: spets. 13.00.02 «Teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya». SPb. P. 317. – Rezhim dostupa: <http://www.dissercat.com/content/formirovaniemezhkulturnoi-kompetentsii-studentov-vprotsesse-obucheniya-inoyazychnomu-obshch> (in Russian)
5. Voloshanska I. V. Communicative competence as a subjective determinant: globalization and personal aspects. [Communicative competence as a subjective determinant: globalization and personal aspects] Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2017. Vol. 4, No. 1 (2017), P. 48–52. URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/jpnu/article/view/1911/1891> (in English)